

Odkaz malého Alberta: **Jak ochránit děti před strachem a fobií ze zvířat**

Mnoho dnešních předškoláků se bojí zvířat. Někteří v přítomnosti zvířat projevují jen nejistotu, jiní štitivost a celá řada dětí se zvířat bojí, některé z nich i panicky. Jako každý nepřiměřený strach, ani nepřiměřený strach ze zvířat není zdravý, komplikuje dětem život. A komplikuje ho i učitelkám – například je omezuje ve výběru a realizaci přírodovědných aktivit, ohrožuje časovou dotaci pro pobyt venku. A to rok od roku více, protože dětí se strachem ze zvířat ve třídách přibývá.

PHDR. KATEŘINA JANČAŘÍKOVÁ, PH.D.

Učitelky z mateřských škol popisují, že některé děti nejsou ochotné sáhnout na zvíře, jiné si ho dokonce nechtějí ani prohlédnout, natož být v jeho blízkosti. Co víme o strachu dětí ze zvířat? Před 100 lety John Broadus Watson dokázal, že **vhodnými podněty lze strach ze zvířat u dětí vypěstovat**. Dnes takové experimentování na dětech už našťěstí není možné. Nicméně podobně jako v laboratoři lze strach u dětí vypěstovat i v běžném prostředí domova, mateřské školy apod.

Proč se děti bojí zvířat?

V důsledku změn životního stylu rodin, **odcizování člověka přírodě**, je strach dětí ze zvířat stále častější. Zvířata totiž téměř vymizela z běžného života rodin, a to nejen ve městech, ale i na vesnicích. Místo hospodářských zvířat chovají některé rodiny alespoň „mazlíčky“ (psa, kočku, akvarijní rybičky, morče apod.), ale ani s těmito zvířaty netráví děti dost času a někdy od nich očekáváme spíše „nezvířecí“ chování. **A velmi často jim vnucujeme lidské nároky na životní prostředí, sociální zvyklosti i stravu.** Tím myslím například to, že lidé chovají

Experiment Johna Broaduse Watsona s malým „Albertem“

Jedenáctiměsíčního chlapce, který se ve skutečnosti jmenoval Douglas Merritte, vodila a při experimentu doprovázela jeho matka. Watson nejprve zaznamenal chlapcovy reakce na různá zvířata (králíka, krysy, opici aj.). Chlapec klidně seděl, projevoval o zvířata zdravý zájem a – když se přiblížila – dotýkal se jich. Jeho klidný projev dokazuje, že do experimentu vstoupil beze strachu ze zvířat. Ve druhé fázi experimentu vždy, když k „Albertovi“ dovedli nějaké zvíře, udeřil někdo za ním do kolejnice nebo plechu. Tedy přítomnost zvířete doprovázel nepříjemný zvuk, kterého se chlapec polekal tak, že začal hrůzou křičet. To se opakovalo. Nakonec začal „Albert“ křičet strachy již při pouhé přítomnosti zvířete. Watson tímto experimentem dokázal, že strach u lidí může být vypěstovanou reakcí.

Autor experimentu byl často kritizován, protože to se prostě dětem nedělá. Dnes bychom řekli, že překročil hranice vědecké etiky. Před sto lety to bylo jiné. Ani chlapcova matka nezasáhla a experiment neukončila. Záznamy tohoto a dalších Watsonových experimentů jsou dostupné na YouTube. Lze si zde prohlédnout chlapcovy reakce nebo se dozvědět, že zemřel v šesti letech na onemocnění mozku.

Klíčový je správný přístup dospělých

Strach ze zvířat ovšem dospělí nedokážou skrýt. Mohou se snažit o tom nemluvit a dělat, jako že nic, ale dětem stačí opravdu málo. Třeba když dospělý stiskne trochu pevněji ruku, za kterou

ry, kteří budou přírodovědné aktivity realizovat bez překážek a s entuziasmem.

Je velmi důležité, aby učitelky projevovaly o zvířata zájem, pozorovaly je, staraly se o ně (vhodně!), komunikovaly o nich s dětmi. Neostýchejte se věnovat pozornost základním projevům – přijímání potravy, vyměšování a sociální komunikaci pozorovaného zvířete. Každé zvíře můžeme s dětmi pozorovat.

” Strach ze zvířete nevzniká jen špatnou zkušeností. Může vzniknout – a často také vzniká – nápodobou sociálního chování a nedostatkem příležitostí se zvířaty trávit čas.

kočky v bytě, ze kterého je nepouští ven, aby se jim něco nestalo. Nebo vyžadují od svého psa, aby se kamarádil s každým psem nebo člověkem, kterého v parku potká, a podobně. Štítivost nebo strach ze zvířete ovšem nevzniká jen špatnou zkušeností, když dítě prožije při kontaktu se zvířetem strach či nepohodlí (jako malý „Albert“). Může vzniknout – a často také vzniká – nápodobou sociálního chování a **nedostatkem příležitostí se zvířaty trávit čas.**

dítě vede, když procházejí kolem psa. Nebo když změní tempo dechu.

Myslím, že by učitelky – pokud mají strach nebo štítivost ze zvířat – měly samy se sebou pracovat (a strachu či štítivosti se zbavit), aby mohly s dětmi realizovat přírodovědné aktivity bez zábran. **Pokud to nedokážou, měly by zvát do třídy externí lektory,**

V jedné škole chovali na části rozsáhlé školní zahrady ovce, aby spásaly trávu a aby měly děti MŠ a žáci ZŠ příležitost je cestou do školy, ze školy a o přestávkách pozorovat. Chov ovcí byl zrušen pro opakované stížnosti lidí z okolního sídliště, že „ovečky trpí zimou“. Ovce pochopitelně zimou nijak netrpěly (mají rouno), ale trpěl ředitel školy, který musel neustále stížnosti řešit.

Co zjistily poslední výzkumy

Na téma strachu dětí ze zvířat byla na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze provedena celá řada studií. Zjistili jsme, že:

- a) strach dětí a žáků ze zvířat v posledních letech narůstá;
- b) není velký rozdíl mezi dětmi navštěvující běžné a ekologicky zaměřené třídy;
- c) dívky přiznávají strach mírně častěji než chlapci;
- d) malé děti (do cca 3 let) mají ke všem zvířatům víceméně pozitivní vztah, mají o ně zájem a neprojevují strach;
- e) děti od 3 let začínají projevovat strach z určitých skupin zvířat (jmenovitě hadů, pavouků, divokých prasat, medvědů, klíšťat, krav, koní, krokodýlů, hrochů);
- f) vhodné intervenční programy u malých dětí mohou být dobrou prevencí.

Pokud tedy chceme, aby děti, o které se staráme, neměly strach ze zvířat, je třeba:

- a) aby kontakty dětí se zvířaty probíhaly v klidu, z iniciativy dětí a aby byly programy se zvířaty dobře připravené;
- b) aby dospělí, se kterými děti tráví čas, měli ke zvířatům dobrý vztah, neprojevovali štlivost ani strach.

Edukační programy

V rámci aktivit akademiků a studentů Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy jsme odzkoušeli v mateřských školách programy s bezobratlými i obratlovci, se zvířaty volně žijícími v okolí školky nebo se zvířaty, která byla chována ve třídě nebo třídu navštěvovala v rámci návštěvních programů. Děti jsme seznamovali například se strašilkami, rakem mramorovým, oblovkami, hlemýžděm zahradním, plošticemi rodu Elasmucha, užovkami červenými, gekončkem nočním, psy, kurem domácím. Přesvědčili jsme se opakovaně, že **děti nemusí mít strach z žádného zvířete**. A pokud strach neprojevují ani dospělí, tak se i dítě, které již strach ze zvířat má, může strachu přirozeně zbavit.

Programy se zvířaty, které pro předškoláky dělám, mají tuto základní strukturu:

- 1. Seznámení se se zvířetem** za pomoci modelu (např. plyšový pes nebo plastový model hada či strašilky): V této fázi dětem zvíře popíšu, popíšu či s modelem naznačím také jeho projevy. Zeptám se dětí, zda chtějí vidět i živé zvíře. Děti, které projeví nejistotu, posadíme za pomoci učitele na stoly do části místnosti, do které zvíře nepůjde / nebude doneseno.
- 2. Pozvání zvířete do třídy** (volání, lákání): Tato fáze je velmi důležitá, protože děti samy přebírají aktivitu a vlastně zodpovědnost za přítomnost zvířete ve třídě (samy si ho zavolaly).
- 3. Samotný program:** Důležité je, aby byl program pestrý, střídaly se pohybové a klidové aktivity, byly rozvíjeny pestré dovednosti a naplňovány různé cíle (rozvoj jemné motoriky, hrubé motoriky, prodlužování doby, po kterou se dítě soustředí na práci, komunikační dovednosti, spolupráce mezi dětmi). Pochopitelně je nutné také zajistit zvířeti welfare, tedy dobré podmínky při programu i při případném transportu tam i zpět.

4. Shrnutí na konci: Důležité je vhodné ukončení programu, kdy lektor přejímá aktivitu a několika slovy vyjasní dětem zásadní sdělení programu (může to být i formou sloganu, pokřiku).

5. Reflexe: Velmi důležitá je následná reflexe, aby se prožitek přeměnil na zážitek a posléze snad i na životní zkušenost. Reflexe může probíhat různými způsoby a na různých úrovních. Obvyklá je kresba, vyprávění nebo nápodoba za pomoci modelů (plyšáků či plastových hraček). Může probíhat i výstavou fotografií z programu na nástěnce nebo zápisem do deníku (děti diktují, učitelka zapisuje), který se při různých příležitostech čte.

Závěrem

Děti by měly mít **dostatek příležitostí ke kontaktu se zvířaty** venku v přírodě, v domácnostech i ve školách. Mám proto velmi ráda citát Luthera Burbanka:

„Každé dítě by mělo mít svůj vlastní svět, kde jsou bábovičky z písku, luční kobylky, vodní brouci, pulci, žáby, motýli, lesní jahody, třešně, žaludy, kaštiny, lezení po stromech, brouzdání se potokem, lekníny, veverky, netopýři, včely, morčata, štěňata, strniště, smrkové šišky, oblázky, písek, hadi, borůvky a sršni; a každé dítě, které o tento svět přijde, zároveň přijde i o nejlepší zdroj své výchovy. Tím, že se s jednotlivými složkami tohoto světa seznámí, dostane se do styku s vnitřní harmonií přírody. Toto poučení je nenásilné, přirozené a celistvé.“ (Burbank, 1907 cit. z Gould, 2005: str. 418).

Malý Albert neměl hezké dětství. Jeho život byl strašlivě krátký. Nezapomeňme na něj, využijme toho, co díky experimentu víme, a připravme našim dětem krásné dětství. ■

Autorka působí jako vedoucí Centra environmentálního vzdělávání a výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Příběhy z praxe

- **Sedmnáctiletá Kristýna** přesně ví, kdy se začala bát hadů: O přestávce v cirkuse, kam ji jako předškolačku vzali její rodiče. Když čekala před stánkem s cukrovou vatou, nečekaně jí dal jeden cirkusák zezadu na krk kraju. „Strašně jsem se lekla a začala jsem křičet,“ popisuje Kristýna, „a od té doby mám z hadů strašný strach.“
- **Předškolačka Anetka** říká: „Vždycky, když babička vidí myš, vyskočí na gauč, aby ji nekousla. Já taky vždycky skáču, myslím, že myši docela hodně koušou a teče potom krev.“
- **Maminka Marie** se snaží, aby svůj velký strach ze psů nepřenesla na svého tříletého syna. Když s ním prochází kolem psa, dělá jako že nic. Ale on se stejně psů bát začal.
- **Madlenka** se při prvních návštěvách přírodovědného kroužku pro předškoláky projevovala velmi bázlivě. Byla plná strachu ze zvířat a neměla o ně zájem. Jen na chvíli se na ně podívala a hned šla ke hračkám a hrála si s nimi. Zvířata (canisterapuetického pejska a kočku), která za ní přišla, odháněla. Také zvířata, která jsem jí ukazovala, pozorovala jen z dálky, opatrně, a zdálo se, že ji to nezajímá. Její maminka má silnou alergii na kočky a jiná zvířata, takže doma žádné mazlíčky nemají. Smířila jsem se s tím, že Madlenka nemá ráda zvířata a nemá o ně zájem. Ovšem při páté návštěvě se Madla chovala úplně jinak. Přišla a hned řekla, že chce vidět hady. Po celou dobu návštěvy se zajímala jen o hady a o oblovky, které žijí ve stejném teráriu. Mluvila o nich s velkým zájmem, pozorovala je. Vůbec nechtěla hračky. Prosila, abych opakovala aktivity, které jsem s hady předváděla při předchozích návštěvách. Opatrně na ně sahala, chtěla je „chovat“. I když při tom, když se jí chtěli otočit kolem ruky, sebou občas trhla. Její zájem vydržel déle než hodinu.